

hade utformat egenskaper som han skulle bevara. Han hade tänkt ut de idéer, som han i fortsättningen inte skulle göra nämnvärda tillägg till.

I januari 1845 fick han förstärkning av Paris-polisen att inom fyra veckor lämna Frankrike.

¹ Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 380.

² Samma, sid. 381.

³ Samma, sid. 380.

⁴ Samma, sid. 354.

⁵ Franz Mehring: Karl Marx (tysk upplaga), sid. 83.

⁶ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.

⁷ Opulerat utkast till föregående. Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 3, sid. 135.

⁸ Karl Marx och Friedrich Engels: Die heilige Familie. I Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 3, sid. 256.

⁹ Karl Marx: Artikel i *Vorwärts* i Paris. Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 3, sid. 18.

¹⁰ Theodor Zlocisti: Moses Hess, sid. XLIV.

¹¹ Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 359.

¹² Karl Marx: Brev till von Schweitzer den 24 jan. 1865. Selected correspondence (eng. uppl.), sid. 171.

¹³ E. H. Carr: Michael Bakunin, sid. 129.

¹⁴ Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 381.

¹⁵ Friedrich Engels: Brev till Marx den 27 april 1867.

¹⁶ Friedrich Engels: Brev till Bebel den 24 juni 1885. Selected correspondence (eng. uppl.), sid. 440.

¹⁷ Gustav Mayer: Friedrich Engels (amerik. uppl.), sid. 58.

¹⁸ E. H. Carr: Michael Bakunin, sid. 122.

¹⁹ Franz Mehring: Karl Marx (tysk uppl.), sid. 241.

²⁰ Gustav Mayer: Friedrich Engels (amerik. uppl.), sid. 50.

²¹ Samma, sid. 52.

²² Karl Marx: Brev till Engels den 31 juli 1865.

²³ Artikel i *Vorwärts* i Paris den 7 aug. 1844. I Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 3.

²⁴ Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 378.

²⁵ Theodor Zlocisti: Moses Hess, sid. LXXIII.

²⁶ Friedrich Engels: Brev till Marx okt. 1844.

²⁷ Samma, januari 1845.

²⁸ Samma, oktober 1844.

²⁹ Samma, januari 1845.

³⁰ Samma, den 17 mars 1845.

³¹ Samma, den 22 februari 1845.

³² Samma, den 17 mars 1845.

³³ Franz Mehring: Karl Marx (tysk uppl.), sid. 116.

³⁴ Friedrich Engels: Brev till Marx den 20 jan. 1845.

³⁵ Samma, den 22 febr. 1845.

³⁶ Samma, den 20 febr. 1845.

³⁷ Samma, den 20 febr. 1845.

³⁸ Marx-Chronik den 1 febr. 1845, juli 1845, den 31 mars 1846 och den 2 febr. 1847.

³⁹ Friedrich Engels: Brev till F. A. Lange den 29 mars 1865. Selected correspondence (eng. uppl.), sid. 200.

⁴⁰ Friedrich Engels: The Peasant War in Germany (eng. uppl.), sid. 28.

⁴¹ Karl Marx: German Ideology (amerik. uppl. Int. Publ., New York), sid. 14.

⁴² Samma, sid. 7.

7. "VÅR TEORI"

En del diplomatiska skärmytslingar hade föregått Marx' utvisning från Frankrike.

Ett misslyckat attentatsförsök hade förekommit mot preussiske kungen, vilket föranlett *Vorwärts* i Paris att ge uttryck åt en brinnande önskan om större träffsäkerhet. Detta i sin tur hade föranlett preussiska regeringen att kräva förbud för tidningen. Minister Guizot hade vägrat. I stället hade han erbjudit sig att ställa redaktören till laga ansvar för uppmaning till mord. Detta var ironi. Preussarna ville givetvis inte att deras monarks liv skulle kalfatras offentligt inför en parisisk jury. Berlin avböjde det vänliga erbjudandet och därmed inleddes flera månaders förhandlingar. När de började tillspejas var det tydligt att någonting måste göras. Guizot hittade på en utväg. Alla icke naturaliserade utlänningar, som någon gång hade skrivit i tidningen, beordrades att lämna landet.

Det var en åtgärd i fransk stil. Förordningen hade alltså bevisligen utfärdats, men det var inte nödvändigt att den verkställdes. Sådana saker brukade man ordna i Frankrike och det tänkte man göra den här gången också. Heine fick samma order men reste naturligtvis inte, det ordnades. Likadant med Bakunin, likadant med Ruge. Men Marx beslöt att inte ordna det. Han lät tydligt och klart förstå, att det var under hans värdighet att an hålla om en nåd av en brutal borgerlig regering.

Att han fann sig i situationen väckte inte lite kritik bland de övriga radikala utlänningsarna i Paris. Enligt deras uppfattning hade varje radikal person skyldighet att se till att sådana tilltag blev kvävda i sin linda. Politiska utvisningar fick inte bli praxis.

Det fanns en tidningsman i Paris vid namn Karl Grün — ja, apropå det, var det inte så den personen hette som två år tidigare hade tagit in den första tidningsartikeln om Marx? Jo mycket riktigt, det var han som hade berett plats i pressen för den berörda artikeln om Marx'

"skarp sinniga intellekt" och "diplomatiskt perfida sätt". Grün bodde nu i Paris, han var en socialistisk teoretiker med ett visst anseende och korrespondent till en tidning i Trier som nyligen hade blivit socialistisk. Karl Grün klandrade Marx för att han inte hade ansträngt sig mer för att få utvisningsordern annullerad.¹

Marx blev indignerad. Men han vacklade inte i sin föresats att komma befallningen. Det fanns ingenting särskilt som band honom vid Paris. Han kunde för sin del bo var som helst. I Belgien exempelvis. När han anlände till Bryssel — i sällskap med sin hustru och sitt barn och Lenchen Demuth — var han för andra gången i sitt liv omgiven av en viss aura av martyrskap.

"De förbannade svinen!" utbrast Engels när han fick veta det. Och han inskränkte sig inte till muntliga uttryck för sin indignation. Han tog ögonblickligen upp sakens praktiska sida. "De svinen skall åtminstone inte få tillfredsställelsen att stöta dig i ekonomiska svårigheter."² Han satte genast i gång en insamling för Marx bland kommunisterna inom Barmens och Elberfelds bourgeoisie. Och han förmådde Jung att göra likadant i Köln. Och Moses Hess i Westfalen. Och eftersom hans bok om den engelska arbetarklassens förhållanden just skulle komma ut, avstod han till förmån för Marx från det belopp som tillkom honom. Knappt fyra veckor senare uppmanade han honom enträget: "Om du behöver mer pengar, så skriv genast till mig." Det var nästan som om han hade övertagit ansvaret för Marx' underhåll.

Vid ankomsten till Bryssel var Marx till en början lite desorienterad. Han visste inte riktigt vad han skulle ta sig till. Först blev det krångel med den belgiska polisen. Den hyste obestämda misstankar att det var något farligt med den utvisade utländske skriftställaren. Med typiskt borgerlig brutalitet lät den honom veta att i Belgien fick han skriva och utge vad han ville, bara han lät den belgiska inrikespolitiken vara i fred. Det lovade han.

Men eftersom belgiska polisen redan hade riktat intresserade blickar på honom, började han undra hur han skulle undgå allvarigare undersökningar. Han ansåg att han skulle känna sig säkrare om han var en man utan fosterland. Ty då skulle logiskt sett ingen regering ha rätt att oroa honom. Han skrev och avsåg sig sitt preussiska medborgarskap och fick svar att preussiska regeringen accepterade avsägelsen. Det tyckte han var en utomordentligt klipsk idé. En dag skulle han

bittert ångra sin åtgärd och göra ivriga ansträngningar att åter bli preussisk medborgare.

Detta var dock bagateller. En betydligt viktigare sak var Engels' ankomst till Bryssel.

Engels hade funnit atmosfären i hemmet outhärdlig. Hans "fanatiska och despotiska" fader hade försonat sig med Friedrichs beslut att överge affärslivet och skulle gärna ha låtit sonen studera trots att han nu var tjugufem år. Men de hädiska åsikter som den unge mannen hade lagt sig till med jämte hans vänskap för den omöjlige Hess var mer än familjen Engels kunde förlåta. "Du kan inte föreställa dig vilka häxföljelser som har satts i gång mot min arma själ."³ Och hans offentliga propaganda var helt enkelt en fläck på familjenamnet. Om han tänkte uppföra sig så där, så fick han flytta hemifrån! "Farsgubben" kände sig så förödmjukad att han erbjöd sonen ett underhåll — tillräckligt om också inte överdrivet — under förutsättning att han försvann från Barmen.

Det var en idé. Friedrich Engels packade sin kappsäck och begav sig till Bryssel. Och därmed började kompanjonskapet mellan de båda unga skriftställarna. De flyttade så att de blev grannar på Rue d'Alliance.

I Bryssel väntades Engels av en överraskning som kom honom att gäpa. Det var inte boken med bevisen för det ekonomiska systemets obönhörligt annalkande slut. Denna bok var ännu oskriven. Det var något oerhört mycket större. Historiens ekonomiska filosofi rullades upp för honom. "När jag på våren 1845 träffade Marx i Bryssel hade han redan utarbetat den och lade fram den för mig."⁴

Överraskningen blev inte mindre spännande genom att Engels själv haft vissa funderingar som påminde om Marx' häpnadsväckande resultat. "Detta uppslag, vilket enligt min mening kommer att bli för historien vad Darwins teori är för biologin, hade både han och jag så småningom närmast oss under åren före 1845."⁵ Det var verkligen ett av de fall där samma gnista tändes i samma ögonblick hos två personer, och Marx tvekade aldrig att erkänna det. "På våren 1845 kom Friedrich Engels på en annan väg till samma resultat som jag."⁶ Engels, andra fiolen, tvekade å sin sida aldrig att understryka, att upptäckaräran borde i "mycket högre grad ges åt Marx och i mycket liten mån åt mig själv."⁷ Hur som helst, satte de sig nu ner för att ordentligt diskutera igenom saken. Under den första tiden i Bryssel gick de igenom teorin in i minsta detalj. De putsade och retuscherade tills den föreföll dem absolut vattenät. Och

därmed förelåg — i ord om icke i skrift — det som de sedan i hela sitt liv kallade "vår ståndpunkt",¹⁰ "vår åsikt",¹¹ "denna vår teori"¹² eller kort och gott "vår teori".¹³

I "vår teori" var det inte längre det ekonomiska livet såsom sådant som utgjorde den allsmäktiga maskinen. Hypotesen, antagandet, övertygelsen gick ut på att det inom näringslivet fanns så att säga en maskinernas maskin.

Liksom Simsons styrka var koncentrerad i en hårlock, så var ekonomins fängslad i "produktionsmedlen", de verktyg, maskiner och tekniska processer som människan disponerade.

Dessa produktionsmedel är det frö ur vilket mänsklighetens öde oemotståndligt växer fram. Och det måste tilläggas att "människan har inte frihet att själv välja sina produktionsmedel".¹⁴ Dessa måste alltid oundvikligen överensstämma med det tekniska utvecklingsstadiet. För att mala mjöl av sädeskorn använde människan ursprungligen två stenar. Så snart handkvarnen var uppfunnen måste hon använda den, sedan väderkvarnen, sedan ångkvarnen. Och var och en av dessa olika produktionsmedel ger upphov till ändrade förhållanden för mänskligheten. "Produktionsmedlen utgör grundvalen för hela historien."¹⁵

Hur går det till? "Vår teori" byggde från grunden — produktionskrafterna — upp den ena våningen efter den andra. I andra våningen ger produktionsmedlen upphov till det ekonomiska livet och samhällssystemet. I tredje våningen skapar det ekonomiska livet och samhällssystemet i sin tur en överbyggnad av stat, lagar, idéer, moral, religion, politik och dylikt.

Låt oss betrakta andra våningen ett slag.

Det är inget tvivel om, säger "vår teori", att alla ekonomiska och samhällsliga system endast är reflexer av tidens verktyg och tekniska metoder. "Om man utgår från ett visst utvecklingsstadium för produktionsmedlen, får man ett motsvarande samhälle."¹⁶ Och ingen tvekan behöver råda om anledningen. "Tekniken avslöjar hur de sociala relationerna formas."¹⁷ Överallt där det föregår ekonomisk produktion, sammanförs människor och materiella ting till ett sådant förhållande som passar produktionsmedlen. "De inträder oberoende av sin egen vilja i bestämda produktionsrelationer" till varandra. "Summan av dessa produktionsrelationer utgör samhällets ekonomiska struktur."¹⁸ Den ekonomiska strukturen motsvarar följaktligen produktionsmedlens tekniska

beskaffenhet. "Handkvarnen ger upphov till ett samhälle med feodala småfurstar, ångkvarnen till ett samhälle med en industrikapitalist."¹⁹

Även kapitalisten och egendomen — vilka så länge de existerar utgör de mest avgörande elementen i samhällssystemet — har uppstått ur produktionsmedlen. Sedan historiens gryning har verktyg och maskiner trots alla framsteg alltid varit sådana, att de bäst kunnat skötas av de individer som har ägt dem. Själva produktionsmedlens natur gjorde detta "oundvikligt för en viss historisk period."²⁰ Och detta åtföljdes lika oundvikligt av klasskamp — det andra avgörande elementet i alla ekonomiska system fram till den tiden. Ty eftersom produktionsmedlen representerar all makt i ett visst samhälle, måste produktionsmedlens ägare nödvändigtvis bli den härskande klassen. De behärskade klasserna blir nödvändigtvis exploaterade och förtryckta — "egendom framkallar all den klassfiendskap och klasskamp, som ända till denna dag bildar den skrivna historiens innehåll".²¹ Med andra ord, varenda muskeltråd i varenda ekonomisk och samhällslig organism kommer från produktionsmedlen, vilka i sin tur motsvarar den tekniska utvecklingen i tiden.

Från denna andra våning fortsätter vi till en tredje.

Vi kommer då till vad som kallas stat, lagar, idéer, moral och dylikt i ett samhälle. Det råder inget tvivel om, säger "vår teori", att allt detta endast är en överbyggnad som noga måste motsvara vad som ligger under. "Samhällets ekonomiska struktur bildar alltid den verkliga grundvalen, som i sista hand förklarar hela överbyggnaden av lagliga och politiska institutioner liksom religiösa och andra idéer."²²

Vad är exempelvis staten i dess nuvarande struktur? Den kan omöjligt vara något annat än "en organisation av den exploaterande klassen för att med våld hålla den exploaterade klassen nere i det förtryckta tillstånd som bestäms av de existerande produktionsmetoderna."²³

Vad är regeringen? Helt enkelt "en kommitté för att sköta hela bourgeoisie's gemensamma angelägenheter."²⁴

Vad är lagarna? Ingenting annat än "en klassvilja som har gjorts till lag för alla, en vilja vars väsentliga karaktär och inriktning bestäms av de ekonomiska förhållandena för ens klass."²⁵

Till och med moral och etik, som den naive betraktar som nära nog eviga kategorier, är i själva verket endast produkter av det ekonomiska och sociala systemet. "Människans moraliska föreställningar kommer i sista hand från de ekonomiska förhållanden, varunder produktionen och distributionen försigår. Vi avvisar därför alla försök att påtvinga oss

"V A R T E O R I"

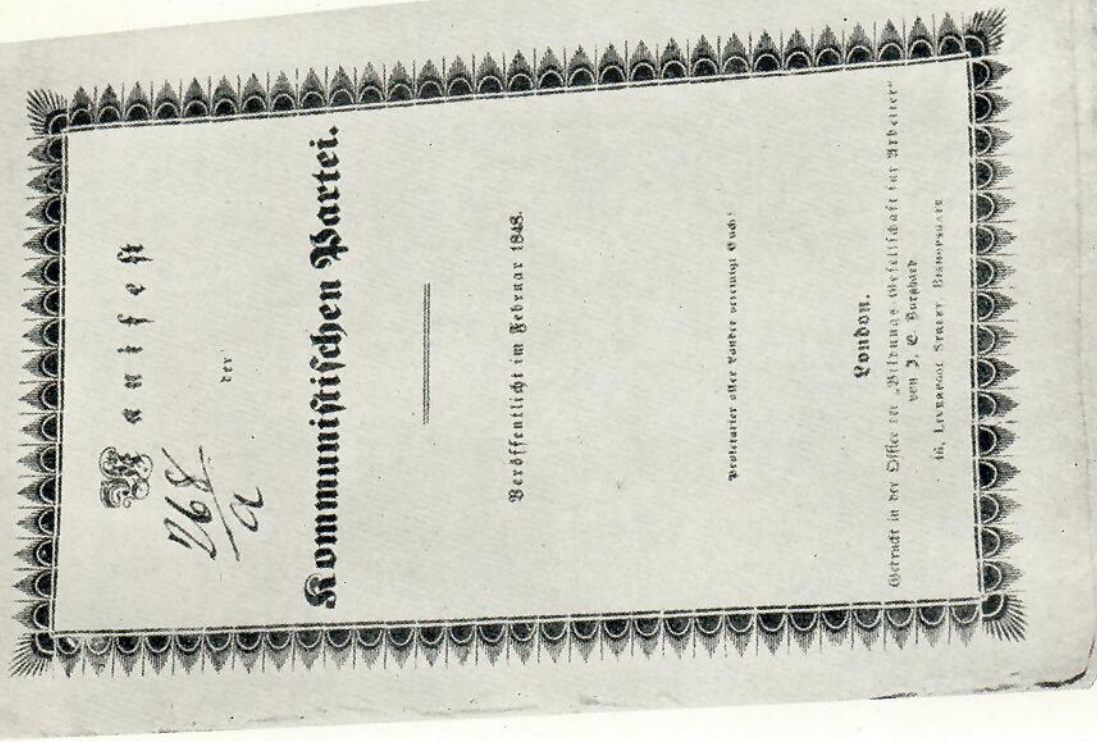
några moraliska dogmer som eviga, slutgiltiga och oföränderliga lagar under förväändning att även den moraliska världen har sina permanenta principer. Vi hävdar tvärtom att alla moraliska teorier i sista hand endast är produkter av det ekonomiska stadium som samhället har nått vid varje särskilt tillfälle."²⁶

Hela tredje våningen, hela "överbyggnaden", innefattande sådana höga principer som "Du skall icke dräpa", "Du skall icke stjåla", "Du skall icke bära falskt vittnesbörd", är alltså byggd på "den ekonomiska strukturen". Sådan är arkitekturen för varje samhälle.

Men därmed var det inte slut på "vår teori". Hittills hade det egentligen endast gällt uvertyren. En förklaring förelåg till tingens beskaffenhet; återstod att förklara tingens förändringar. Kulmen på "vår teori" var förklaringen på hur de stora historiska förändringarna kommer till.

Även de stora förändringarna börjar i bottenvåningen. De "produktionsmedel", som gav upphov till det ekonomiska systemet, avslöjar sig efter en tid som det förstörelsens frö som systemet bär inom sig. Ty tekniken står inte stilla. Produktionsmedlen fulländas och mångfaldigas. Så småningom växer de ut ur ramen för det ekonomiska system som de en gång skapat. "På ett visst utvecklingsstadium råkar produktionsmedlen i konflikt med de existerande produktionsrelationerna."²⁷ Då börjar de slita och rycka i de "bojor" varmed det ekonomiska systemet binder dem. "Produktionsmedlen gör uppror mot den produktionsform som de har vuxit ifrån."²⁸ Det ekonomiska systemet börjar falla sönder. Samtidigt visar det sig att systemet bär inom sig ännu ett förstörelsens frö: den förtryckta klass på vars exploatering det beror. Den förtryckta klassen stormar allt häftigare den härskande klassens barriärer. Småningom börjar hela byggnaden vackla för att slutligen falla.

Vad händer när den faller? "Vår teori" skildrar det med den pittoreska retorik som hör ihop med ett metaforiskt uttryckssätt. Det ekonomiska systemet "går under."³⁰ Det "brister sönder."³¹ Det "upplöses."³² Det "exploderar."³³ Produktionsmedlen "sliter de bojor som påtvingats dem."³⁴ Frånsett vad detta betyder i praktiken är i alla händelser det viktigaste, att det ekonomiska systemet absolut inte kan anpassa sig efter de nya produktionsmedlen. Enda möjligheten är dess totala förstörelse genom "det blinda, våldsamma förstörelsearbetet" av de produktionsmedel som revolterat mot systemet. Och pricken över i:et, som gör systemets undergång fullständig, är den förtryckta klassens revolution.

Facsimil av "Kommunistiska manifestet" sådant det spreds i Tyskland under revolutionen 1848

"Våldet är jordegumman för varje gammalt samhälle som går havande med ett nytt."³⁶ Den förtryckta klassen "är tvingad att göra denna revolution, om den inte vill utsätta sig för att själv bli krossad".³⁷

Dessa båda förestörelsens frön medför alltså vart och ett på sitt sätt den existerande ordningens förvandling till sin antites. Det föregående systemet följs av ett nytt, sin negation, som motsvarar dels den förtryckta klassens behov, dels de nya tekniska förhållandena. Och "parallellt med förändringen i den ekonomiska grundvalen förändras mer eller mindre hastigt hela den gigantiska överbyggnaden".³⁸

Detta är orsakerna till och förloppet för de stora genomgripande förändringarna.

På så sätt har fram till våra dagar alla mänsklighetens institutioner vuxit upp och fallit. Man kan gå ännu längre och säga att detta är bakgrunden till alla stora historiska omvälvningar. "Alla kollisioner i historien har enligt vår mening sitt behov i motsatsförhållandet mellan produktionsmedlen och deras verkningsmöjligheter."³⁹

Och var tiden inte inne på nytt? Var inte samma utveckling på väg? Principerna för "vår teori" var generella och följaktligen gällande för varje särskilt ögonblick. Tillämpades teorin på år 1845, visade det sig — *mirabile dictu!* — att socialismen knackade på dörren. Detta var enligt de båda författarna det tursammaste draget i "vår teori". I själva verket behövdes bara att man ersatte den tidlösa terminologin med motsvarande samtida för att resultatet — vilken överraskning! — skulle bli just vad de unga författarna önskade.

Återigen hade den tekniska utvecklingen nått "en yttersta gräns",⁴⁰ denna gång tack vare ångmaskinen.

Återigen hade produktionsmedlen vuxit ifrån det ekonomiska systemet — denna gång det borgerliga systemet.

Återigen hade det existerande systemet visat sin oförmåga till anpassning efter de nya maskinerna och måste följaktligen "sprängas sönder" av dem.

Återigen nalkades "barnmorskan", de förtryckta klassernas — denna gång proletariats — revolution.

Återigen måste det sammanstörtande systemets "dialektiska negation" fullbordas genom revolutionen och sprängningen. Och denna gång måste negationen nödvändigtvis bli ett system utan egendom — ty nu var detta "för första gången"⁴¹ både möjligt och nödvändigt tack vare den tekniska utvecklingens höga nivå.

Allt som skulle komma var följaktligen bara en upprepning av ett evigt historiskt schema, och det enda verkligt nya var den överväldigande skörd som denna gång måste mogna. Ty i och med upprättandet av det första egendomslösa systemet måste för första gången klassregim, olikställdhet, fattigdom och orättvisa försvinna. Allting som förut hade existerat i världen måste efter socialismens införande förvisas till rent barbariska stadier. "I och med denna samhällsbildning upphör det mänskliga samhällets förhistoriska epok."⁴²

Vilken teori! Vilken glänsande, överväldigande logik! Vilken osviklig klättring från abstraktion till abstraktion — från den blygsamma handkvarnen genom katastrofer i alla tider till mänsklighetens stundande befrielse från sitt förhistoriska stadium!

En sak var märklig med hela denna struktur: inte en sten, inte en bjälke var i och för sig ny. De båda unga skriftställarna visste mycket väl, att den fenomenala nyheten inte berodde på något nytt material utan endast på en ny användning av det gamla. Och det nya i deras sätt att använda gammalt material låg, det visste de också väl, i deras kategoriska vägran att ta i betraktande mer än enda tänkbar uppfattning, mer än ett enda tänkbart ursprung, mer än en enda tänkbar verkan av en sten eller en bjälke i deras tankebyggnad. Allt som de använde i sin långa kedja av argument var för dem radikalt monogenetiskt, monokratiskt, monogyniskt, monolitiskt, monomorfiskt, monospermiskt. Endast därigenom hade de för varje nytt steg i sin argumentation kommit till resultat som var ännu mer fenomenalt nya. Om de hade fel, om länkarna i deras kedja hade inte bara den enda egenskap som de tilldelade dem utan även andra egenskaper, då skulle den fenomenala nya teorin vara inte bara en överdrift eller en partiell sanning, utan rent nonsens. Ty fastän det faktiskt finns en mängd vita höns på en mängd platser, är det inte bara överdrift utan ren galenskap att säga att det bara finns vita höns.

Och det var även något annat som Marx och Engels var fullt på det klara med, nämligen att "vår teori" på denna punkt inte var annat än ett berg av på varandra uppstaplade hypoteser, åsikter och antaganden. Många var inte ens av sådan beskaffenhet att de kunde bevisas. Hur skulle det exempelvis kunna vetenskapligt bevisas huruvida tankarna i en människohjärna är produkter av det ekonomiska systemet eller inte? Det måste förbli en filosofisk hypotes. Men även de ekonomiska elementen i "vår teori" var tills vidare endast filosofiska spekulationer. Marx

visste själv att han mer än någonsin behövde ekonomiska bevis. Nu var han tvungen att bevisa inte bara att det rådande ekonomiska systemet stod inför sin dödskamp, utan även att dödskampen i själva verket var föranledd av sådana saker som "vår teori" bestämde. En sak var i varje fall säker: det nationalekonomiska arbete som förläggaren i Darmstadt väntade på, skulle inte bli överflödigt. Tvärtom var det nödvändigare än någonsin.

Men Marx och Engels var så entusiastiska för "vår teori", att de för varje dag som gick mer och mer glömde bort dess tvivelaktiga och fullkomligt hypotetiska karaktär.

Kedjan av antaganden förstärktes i deras hjärnor hastigt till en kedja av definitiva sanningar, de abstrakta filosofiska spekulationerna hårdnade till en konkret ekonomisk visshet. De gled mer och mer in i vanan att kalla "vår teori" för "vetenskap". Mer och mer började de betrakta sådant som var rena hypoteser som "lagar" — "immanenta lagar", "universella lagar", "absoluta lagar", "osvikliga lagar", "tvångsmässiga lagar", "naturlagar som med järnhård nödvändighet arbetar mot oundvikliga resultat".⁴³ De gjorde gällande att de hade tillhandahållit beviset för att "historien fortskrider i form av en naturlig process och är i det väsentliga underkastad samma rörelselagen".⁴⁴ De hävdade att de hade uppsårat och renodlat "den ekonomiska rörelselagen i ett modernt samhälle",⁴⁵ ja till och med "rörelselagarna för mänsklighetens framtidsdande".⁴⁶ Snart tog de i anspråk för denna teori namnet "vetenskaplig socialism".⁴⁷ som Proudhon hade präglat. Snart förklarade de: "I och med dessa upptäckter har socialismen blivit en vetenskap."⁴⁸

De talade inte om den ekonomiska, utan om den "materialistiska" teorin, vilket var oriktigt eftersom "vår teori" inte omnämnde alla de materiella ting som existerar i världen utanför det ekonomiska området: stjärnorna, blodomloppet, palmerna, ljudvågorna. Hur som helst blev emellertid denna teori för Marx ungefär detsamma som kröningsoljan för en furste. I egna ögon hade han nu rätt till en tron i den socialistiska politikens kungarike. Hela hans ställning i världen hade förändrats.

Vad skulle han göra, nu när han var i besittning av denna lära? Vilken roll skulle han spela i vetenskapen? Eller i politiken?

Nu hände det sig så att Engels ännu en gång måste fara över till England. Han skulle hämta några av sina saker i Manchester — inte minst viktig var Mary Burns. Han hade levat länge nog utan sin rödhåriga älskling och hade beslutat att ta henne med sig tillbaka till

Bryssel. Men medan han planerade resan, kom han att tänka på att det kunde vara trevligt att ha Marx med sig. De skulle ha det underbart tillsammans. Det var mycket viktigt för Marx att bli bekant med det land, där produktionsmedlen hade nått sina mest svindlande höjder. Och medan de under några veckor insöp nya intryck, kunde de bättre besluta sig för vad de skulle göra sen.

Marx accepterade inbjudan och i sex veckors tid förde Engels honom omkring i unga drottning Victorias och hennes premiärminister Peels rike. Vilken underlig ö! Han träffade några av ledarna för den radikala gruppen i den chartistiska arbetarrörelsen. När man hörde sådana som Julian Harney och Ernest Jones tala, fick man intrycket att dessa briter snarare levde på månen än på sin ö.

Enligt dessa herrar var det absolut viktigaste i en engelsmans — även en arbetares — liv religionen. Marx konstaterade resignerat att en ööverbäddad respekt för lag och ordning alljämt flöt i de engelska arbetarnas blod. Mer än någonsin klamrade de sig fast vid hoppet att kunna förbättra sin lott genom röstsedel och genom sammanslutning i fackföreningar. De föreföll till och med allvarligt upprörda av sådana frågor som spannmålslagens bibehållande eller avskaffande — detta rena familjegräl mellan jordägarna och fabriksägarna. När Marx vägrade tro att arbetarna verkligen var sådana, och när han utvecklade teorin om produktionsmedlen, produktionsförhållandena och den oundvikliga sprängningen, skakade hans ciceroner på huvudet. De kanske själva inte förstod saken, i varje fall sade de att i det här landet kunde man inte komma någon vart med teorier. Detta var ett praktiskt land, förklarade de.

Det var allsammans mycket irriterande för Marx. Det passade inte ihop med "vår teori", enligt vilken i detta ekonomiskt högt utvecklade land instinkten rätteligen borde vara som mest revolutionär. Skulle han tro på "vår teori", eller skulle han tro att dessa engelsmän gav en riktig framställning av förhållandena i sitt land? Han stannade för att dessa engelsmän inte förstod situationen i England sådan den verkligen var.

Förutom engelsmännen fanns det också tyskar i England. Det var London-filialen av Bund der Gerechten. Det var klart att Marx besökte dem. London-filialen hade betydligt fler medlemmar än Paris-filialen, inte bara "en och en halv" vandrande gesäll, utan sjuttio à åttio. Andan i London-filialen verkade också en aning radikalare än i Paris.

Men trots detta föreföll inte Marx' besök att väcka något särskilt intresse. Han råkade i skuggan av en mycket berömdare gäst, Wilhelm

Weitling, den man som Marx ett år tidigare entusiastiskt hade hyllat såsom bäraren "av proletarietets jättelika barnskor".

Och nu var han här i egen hög person, denne legendariske proletäre Weitling som representerade "de tyska arbetarnas övervåldigande och strålande debut". Efter sin frigivelse från det schweiziska fängelset hade han begivit sig till London, där han överöstes med hedersbetygelser av arbetarorganisationerna. Till och med engelsmännen höll en fest för sin tyska kamrat. Ännu mer firades han av Bund der Gerechten. Alla ville tala med honom. Man lät inte ett ord gå förlorat. Det fanns inte mycken uppmärksamhet kvar åt uppfinnaren av den ekonomiska historiefilosofin, som var obekant för alla utom för författaren själv.

Det var rent ut sagt refullt med denna försummelse. Om det bara hade varit något bevänt med Weitling! Men när man lyssnade till karlen, märkte man uppriktigt sagt genast att det bara var sentimentalt svammel han kom med. Det var faktiskt riktigt farligt att en sådan person skulle göra detta starka intryck på proletarietet.

Ja, så mycket tydligare var det vilken kurs de måste följa, sade Engels efter denna lilla upplevelse.

På hemvägen från London till Bryssel kunde de äntligen ta upp frågan om vad de nu skulle göra. Engels upprepade vad han redan från början hade ansett naturligt. "Vår teori", som dithills endast hade diskuterats under deras samtal, måste nedskrivas och publiceras. De måste ta itu med en bok, som konsekvent och begripligt skulle lägga fram hela den ekonomiska historiefilosofin och på förhand avvärja all kritik. Den som hade upptäckt en ny sanning måste först och främst upplysa världen om den — hur skulle världen annars kunna acceptera den? Detta var för Engels oemotsägligt.

Marx däremot hade en envis aversion — som han aldrig förlorade — mot att konsekvent, begripligt och preciserat formulera den ekonomiska historiefilosofin. Det dröjde tretton år innan han publicerade teorin, och då var den koncentrerad på två sidor i föreläsningsnotiser. Och mer blev det inte.

Gång på gång återopade han denna teori. Gång på gång kritiserade, fördömde, hånade och förföljde han andra för föregivna brott mot den. På hundratals, ja tusentals sidor i hans böcker, artiklar och brev förekommer strödda reflexioner som hör ihop med teorin. Men Marx ville aldrig på ett komplett, tydligt och autentiskt sätt lägga fram den upptäckta vilken i fortsättningen var "ledtråden i alla mina studier".⁵⁰ Den som

vill veta precis vad den ekonomiska historiefilosofin innebär, måste plocka ihop strödda korn på alla möjliga ställen i Marx' produktion och sammanfoga dem som ett slags pussel. Och han utsätter sig alltid för anklagelsen att ha valt de oriktiga bitarna. Det tar aldrig slut på tvetydigheterna, polemiken och undanflykterna. Aldrig tidigare har upphovsmannen till en verklig eller imaginär, kolossal eller mikroskopisk vetenskaplig upptäckt talat med sådan beundran om sin prestation och samtidigt så envist undvikit att lägga fram den inför världen i klara och bestämda ordalag och i definitiv form.

Men vad skulle man ta sig till med "vår teori", om den inte skulle framläggas för världen? Marx beslöt att använda den negativt, polemiskt. Med utgångspunkt från denna filosofi kunde man gå till angrepp mot andra filosofiska system. Man kunde avslöja som falska profeter dem som envisades att betrakta idéerna och inte ekonomin som mänsklighetens allsmåttiga drivkraft. Låt oss skriva en bok tillsammans, föreslog Marx, som ska ta död på alla levande tyska filosofer en masse på samma sätt som "Die heilige Familie" gjorde slut på Bruno Bauer. Därigenom är de definitivt ur räkningen, "dessa så kallade filosofer", "de tyska litterati"⁵¹ — hans röst darrade av ovilja vid ordet "litterati".

Det skulle kräva en massa arbete. Även om de utdömda författarna fick nöja sig med ett kapitel vardera, skulle det behövas två tjocka volymer. Men de var två om att arbeta på boken, så det fanns stora utsikter att få den klar på några månader. "Vi beslöt att gemensamt framlägga motsättningen mellan vår och den tyska filosofins ideologiska ståndpunkt."⁵²

I själva verket blir det inte hälften så lätt att skriva en bok om den har två författare. Ibland blir det dubbelt så svårt. Vad den ene tycker är klart och bra, vill den andre kritisera, rätta och ändra. Den slutliga versionen har svårt att komma till världen. I fråga om dessa båda författare försvårades den tekniska proceduren ytterligare genom Marx' absolut oläsliga handstil. När alltså Joseph Weydemeyer, löjtnant i kungliga preussiska artilleriet, inträdde i deras liv, kom han som sänd ifrån skyn.

Weydemeyer var för resten inte längre löjtnant. Strax innan han efter femton års slit som kadett och subaltern stod i tur att bli kapten, dagades socialismen för honom. Han hade börjat skriva socialistiska artiklar i tidningen i Trier. Eftersom detta inte gick ihop med hans officersed, hade han tagit avsked och etablerat sig som lantmätare. När han träffade sin

gamle vän Engels på en resa till Bryssel, hade han erbjudit honom sina tjänster som renskrivare. Utan idealisten Weydemeyer, som satt och skrev av från morgon till kväll, skulle idealismens avslöjande ha blivit en mycket svårare och långsamare uppgift.

Men Marx kunde inte begränsa sig till den filosofiska tillämpningen av "vår teori". Han måste också överföra den på politiken, skapa om den till en politisk trosbekännelse, sprida den vida omkring som den filosofi för vilken proletariet skulle bli vapnet.

Han bildade ett parti som han kallade "det kommunistiska partiet". Han valde namnet "kommunistiska" av rent praktiska skäl. Det existerade redan ett socialistparti som var bildat i Frankrike av Louis Blanc, och det gällde att undvika förväxling. Idémässigt var för Marx kommunism och socialism precis samma sak. I hela sitt liv gjorde han inte den minsta skillnad dem emellan och mestadels kallade han faktiskt sina idéer för "socialistiska".

Det behövdes inga formaliteter för att bilda ett nytt parti och det var inte nödvändigt med ett klart och utarbetat program. En dag började Marx och Engels helt enkelt att kalla sig själva för "det kommunistiska partiet" och fråga sina socialistiskt intresserade bekanta om de inte ville gå in. Och eftersom det tills vidare inte existerade något socialistparti — och för resten inget parti överhuvud taget — i den tysktalande världen, var deras bekanta i allmänhet glada att ansluta sig. Låt vara att partiet var formlost, så var det dock det första kommunistpartiet i världen.

Medlemmarnas antal växte till sjutton. Den mest berömda var den tyske skalden Ferdinand Freiligrath som bodde i Bryssel. Han åtnjöt stort anseende huvudsakligen tack vare sina demokratiskt revolutionära dikter, men liksom de flesta berömda personer som lånar sitt namn åt något, tappade han snart intresset. Övriga medlemmar var Moses Hess, Edgar von Westphalen, löjtnant Weydemeyer och en rad skriftställare, Kriege, Weerth, Dronke, Seiler, Heilberg, Ernst Wolff, Gigot, Ferdinand Wolff etc., alla utan betydelse. Fanns det inte en enda proletär?

Nej, ingen kom från proletariet till det parti, "vars idé från första början var att arbetarklassens frigörelse måste vara ett verk av arbetarklassen själv."⁵³ Efter en tid flyttade Weitling från London till Bryssel. Även han ville ingå i partiet. Det var skönt, nu hade man åtminstone någon som var född proletär, även om han länge hade varit yrkesförfattare. Slutligen anslöt sig två nästan äkta arbetare, två konstförvanter på den tyska tidningen i Bryssel.

Detta var alltså det första kommunistiska partiet i världen. Det första kommunistiska partiet i världen var tyskt. Det första kommunistiska partiet i världen bestod av sjuutton medlemmar. Femton av de sjuutton var skriftställare, fjorton tillhörde bourgeoisiein.

Vad gjorde nu det kommunistiska partiet? Det bildade en "kommunistisk korrespondenskommitté". Och vad var denna "kommunistiska korrespondenskommitté" för något? Det var den firma, under vars namn Marx och Engels i fortsättningen skrev broschyrer och bulletiner och postade dem, tryckta eller litograferade, efter en noga utarbetad adresslista. De flesta adresserna på listan tillhörde tidningar, föreningar och klubbar med kända socialistiska tendenser.

Även Bund der Gerechten i London bildade en sådan "korrespondenskommitté". Men den skickade sina publikationer enbart till tysktalande kretsar. Marx' plan var något bredare. Hans broschyrer översattes till flera språk, så att de skulle kunna läsas och avtryckas överallt. Ty hans idéer om socialism måste bli internationella. Den rörelse, vars ledare han aspirerade på att bli, måste smida samman arbetarna i alla länder till ett enda massigt block, enhetligt inspirerat, kontrollerat från en enda central. Det var med denna vittsyftande plan som Karl Marx gjorde sin entré på den socialistiska konkurrensens marknad. Det var idén om Internationalen.

När en del av dessa broschyrer hade distribuerats, blev det tydligt att de inte väckte någon större uppmärksamhet. Marx fann att de skulle väcka större förtroende och vinna mer inflytande, om de emellanåt försågs med namn på författare som redan var kända.

Han skrev till Proudhon och begärde bidrag. Det var ett mycket skickligt brev. Han utvecklade korrespondenskommitténs program, som gick ut på att stimulera en ständigt, öppen och ärlig diskussion mellan alla nyanser av socialistisk opinion. Det var precis beräknat att vädja till Proudhons tendenser. Vidare innehöll brevet ett vänligt råd, en konfidentiell varning för Karl Grün som hade efterträtt Marx som Proudhons översättare och tolkare av tyska texter. Karl Grün var en ful fisk, skrev Marx, och Proudhon skulle göra klokt i att ge honom sparken.

Proudhon avfärdade med tydlig motvilja detta råd. Det räckte för honom, svarade han, med "den vördnad som de tyska arbetarna i Paris hyser för denne herre".

Men han reagerade annorlunda inför nyheten att en tidning hade grundats för en uppriktlig diskussion i socialistiska frågor. Den kunde

bli till mycket stor nytta, sade han, och fastän han hade ont om tid, skulle han gärna lämna sin medverkan. Men var det verkligen sant att Marx' avsikter var så "antidogmatiska"? Ända från sin första bekantskap med Marx bör Proudhon ha bevarat en minnesbild som måste komma honom att tvivla — eller han kanske redan hade sett några av de broschyrer som Marx hade skickat omkring. Ty "jag tar mig friheten att göra vissa reservationer", fortsatte han.

Hans reservationer formades till en varning och en varm vädjan till sin "käre filosof". "Låt oss för Guds skull inte drömma om att själva ingjuta doktriner i folket, sedan vi väl har avskaffat all dogmatism. Låt oss inte göra oss skyldiga till samma motsägelse som er landsman Martin Luther, vilken efter att ha störtat den katolska teologin ögonblickligen började bilda en protestantisk, åtföljd av bannlysningar och anatema. Jag ger av allt mitt hjärta mitt erkännande åt er idé att lägga fram alla åsikter. Låt oss få en god och ärlig diskussion, låt oss föregå världen med ett exempel på en klok och vidsynt tolerans, men låt oss inte som ledare för en rörelse ställa oss i spetsen för en ny intolerans, låt oss inte uppträda som apostlar för en ny religion. Låt oss acceptera och uppmuntra alla invändningar, låt oss brännmärka all exklusivitet, all mysticism, låt oss aldrig betrakta en fråga som uttömd, och när vi har använt alla våra argument, låt oss i nödfall göra ett nytt försök med vältalighet och ironi. På dessa villkor ansluter jag mig med nöje, annars inte."⁵⁴

Det räckte tydligen inte med det amatörmässiga nonsens om de brittiska arbetarnas föregivna mentalitet som Marx hade varit tvungen att lyssna till i England; nu fick han från den självode Proudhon höra samma slags nonsens om de franska arbetarnas mentalitet. "Jag måste i förbigående påpeka för er, att inställningen bland arbetarklassen i Frankrike torde vara ungefär densamma. Våra proletärer har en sådan törst efter vetenskap, att den som bara bjuder dem blod att dricka kan vänta ett mycket dåligt mottagande."⁵⁵

Outhärdligt! Den "käre filosofen" skrev inte fler gånger till denne omöjlige pedant.

¹ Otto Rühle: Karl Marx, sid. 98. The New Home Library.

² Friedrich Engels: Brev till Marx den 22 febr. 1845.

³ Friedrich Engels: Brev till Marx den 17 mars 1845.

⁴ Friedrich Engels: Brev till Marx den 17 mars 1845.

⁵ Samma.

⁶ Friedrich Engels: Förord till den engelska upplagan av det kommunistiska manifestet.

⁷ Samma, upplaga 1888.

- ⁸ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ⁹ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 13.
- ¹⁰ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ¹¹ Karl Marx: Brev till Engels den 19 dec. 1860.
- ¹² Friedrich Engels: Förord till Anti-Dühring.
- ¹³ Karl Marx: Brev till Engels den 24 april 1867.
- ¹⁴ Karl Marx: Brev till P. V. Annenkov den 28 dec. 1846, Selected Correspondence, sid. 7.
- ¹⁵ Samma.
- ¹⁶ Samma.
- ¹⁷ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 406, not.
- ¹⁸ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ¹⁹ Karl Marx: La misère de la philosophie (fransk uppl.), sid. 99.
- ²⁰ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 33.
- ²¹ Friedrich Engels: The Origin of the Family (eng. uppl.), sid. 206. Kerr & Co.
- ²² Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 32.
- ²³ Samma, sid. 306.
- ²⁴ Karl Marx och Friedrich Engels: Det kommunistiska manifestet.
- ²⁵ Samma.
- ²⁶ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 104—105.
- ²⁷ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ²⁸ Samma.
- ²⁹ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 302.
- ³⁰ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ³¹ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 837.
- ³² Samma, sid. 525.
- ³³ Samma.
- ³⁴ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 308.
- ³⁵ Samma, sid. 305.
- ³⁶ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 824.
- ³⁷ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 306.
- ³⁸ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ³⁹ Karl Marx och Friedrich Engels: German Ideology, sid. 73. International Publishers, New York.
- ⁴⁰ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 301.
- ⁴¹ Samma, sid. 309.
- ⁴² Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ⁴³ Karl Marx: Förord till Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 13.
- ⁴⁴ Friedrich Engels: Brev till J. Bloch den 21 sept. 1890. Selected correspondence, sid. 476.
- ⁴⁵ Karl Marx: Förord till Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 14.
- ⁴⁶ Friedrich Engels: Anti-Dühring, sid. 33.
- ⁴⁷ Samma, sid. 310.
- ⁴⁸ Samma, sid. 33.
- ⁴⁹ Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ⁵⁰ Samma.
- ⁵¹ Karl Marx och Friedrich Engels: Kommunistiska manifestet, III c.
- ⁵² Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
- ⁵³ Friedrich Engels: Förord till 1888 års engelska upplaga av Kommunistiska manifestet.
- ⁵⁴ P. J. Proudhon: Lettres, sid. 72—73.
- ⁵⁵ Samma, sid. 73—74.

8. FANFAREN

Det fanns ingen tid att förlora.

Under åren 1846 och 1847 tilltog den elektriska spänningen i Europa med varje månad som gick. Åskmoln hopades, luften var kvav — det hade Bakunin känt redan fyra år tidigare. I alla Europas huvudstäder hörde monarkerna upprorsets taktfasta steg nära sig, hotande deras politiska monopol. Klarast ljöd de i öronen på borgarkungen i Paris.

De hemliga sällskapen i Frankrike kunde knappt kallas hemliga längre. De hade upptäckt att lagen visserligen förbjöd politiska möten men inte "banketter". Följaktligen drog en våg av banketter över landet och tonen i bordstalen kunde man inte missta sig på. Till och med i deputeradekammaren, som dock var vald av de 240 000 förmögaste och förnämsta medborgarna, var den demokratiska oppositionen nästan lika stark som det konservativa regeringspartiet och den var bråkig och aggressiv och hänsynslös. Flodvägen steg. Alla märkte hur den nalkades.

Det var ingen tid att förlora.

I Bryssel, i den stora världens bakvatten, satt de båda unga författarna Marx och Engels. Deras tankar var hypnotiskt fixerade på ett enda mål: när revolutionen kom måste det bli en revolution i enlighet med "vår teori". Det fick under inga omständigheter stanna vid en demokratisk revolution. Våldets makt fick inte vila efter den allmänna rösträttens införande och monarkiernas ersättande med parlament; då skulle det fortsatta reformarbetet endast överlämnas åt den demokratiska mekanismens manipulationer med lagen. Nej, våldets makt måste utsträckas ytterligare och de socialistiska systemet införas med våld. Det måste bli en hel revolution, inte en halv, en stor revolution, inte en liten, en revolution nummer 2, inte en revolution nummer 1.

Det var på tiden att förberedelser gjordes för den kommande revolutionen. Och det var deras uppgift att göra dessa förberedelser. Det var deras uppgift att i all hast ingjuta hos proletariatet en känsla för dess